

NILLO TEMPORE

Sciatis quia post
biduum pascha fiet. et filius hominis trade-
tur ut crucifigatur. Tunc congregati
sunt principes sacerdotum. & seniores populi
in atrium principis sacerdotum qui diceba-
tur caiphas. & consilium fecerunt. ut ihm
dolo tenerent. & occiderent. Dicebant
autem. Non in die festo. ne forte tumultus
fieret in populo. Cum autem esset ihs in
bethania in domo simonis leprosi. accessit
ad eum mulier. habens alabastrum unguen-
ti pretiosi. & effudit super caput ipsius recum-
bens. Videntes autem discipuli. indignati
sunt dicentes. Ut quid perditio haec. potuit enim
istud uenundari multo. & dari pauperibus.
Sciens autem ihs. ait illis. Quid molesti estis mulieri.
Opus bonum. operata est in me. Nam semper paupe-
res habetis uobiscum. me autem. non semper habebitis.
Mittens enim haec unguentum hoc in corpus meum.
ad sepeliendum me fecit. Amen dico uobis.
ubicumque predicatum fuerit hoc euangelium

Reproductie
Copyright
**Museum Cathari
Nieuwegrave**
Postbus 8518 NL-350
foto Ruben d

ABM h2
Evangelistarium, St. Gallen, ca
(zg. Ansfriduscodex)
boekband: 11e-13e eeuw met 1
f. 46v

MARIA MAGDA LENA. ET MARIA IACOBI ET SALOMAE

emerunt aromata. ut uenientes ungerent
ih̄m. Et ualde mane una sabbatorum ueni
unt ad monumentum. orto iam sole. Et di
cebant adinuicem. Quis reuoluat nobis
lapidem ab ostio monumenti. Et respici
entes. uiderunt reuolutū lapidem. Erat
quippe. magnus ualde. Et introeuntes in
monumentum. uiderunt iuuenem sedentē
in dextris. coopertum stola candida. &
obstupuerunt. Qui dicit illis. Nolite ex
pauescere. Ih̄m quaeritis nazarenum.
crucifixum. surrexit. non est hic. Ecce
locus. ubi posuerunt eum. Sedite dicite
discipulis eius & p̄ero. quia praecedit uos

ABM h2
Evangelistarium, St. Gal
(zg. Ansfriduscodex)
boekband: 11e-13e eeuw
f. 72v

AK. 144

IN DIE DOMINICA PENTECOSTEN;

SEQUEN SCI EVANGELII SCMD IOHANNEM;

**NILLO TEMPORE
DIXIT IHS DISCI
PVLIS SVIS. SI QVIS**

DILIGIT ME. SERMONEM MEVM SERVABIT;

Et pater meus diliget eum. & ad eum
ueniemus. & mansionem apud eum faciemus.

Qui non diligit me. sermones meos non ser
uat. Et sermonem quem audistis. non est

meus. sed eius qui misit me patris. haec
locutus sum uobis. apud uos manens.

Paracletus autem spiritus sanctus. quem mittet pater
in nomine meo. ille uos docebit omnia. &

suggeret. uobis omnia. quaecumque dixerō uobis.

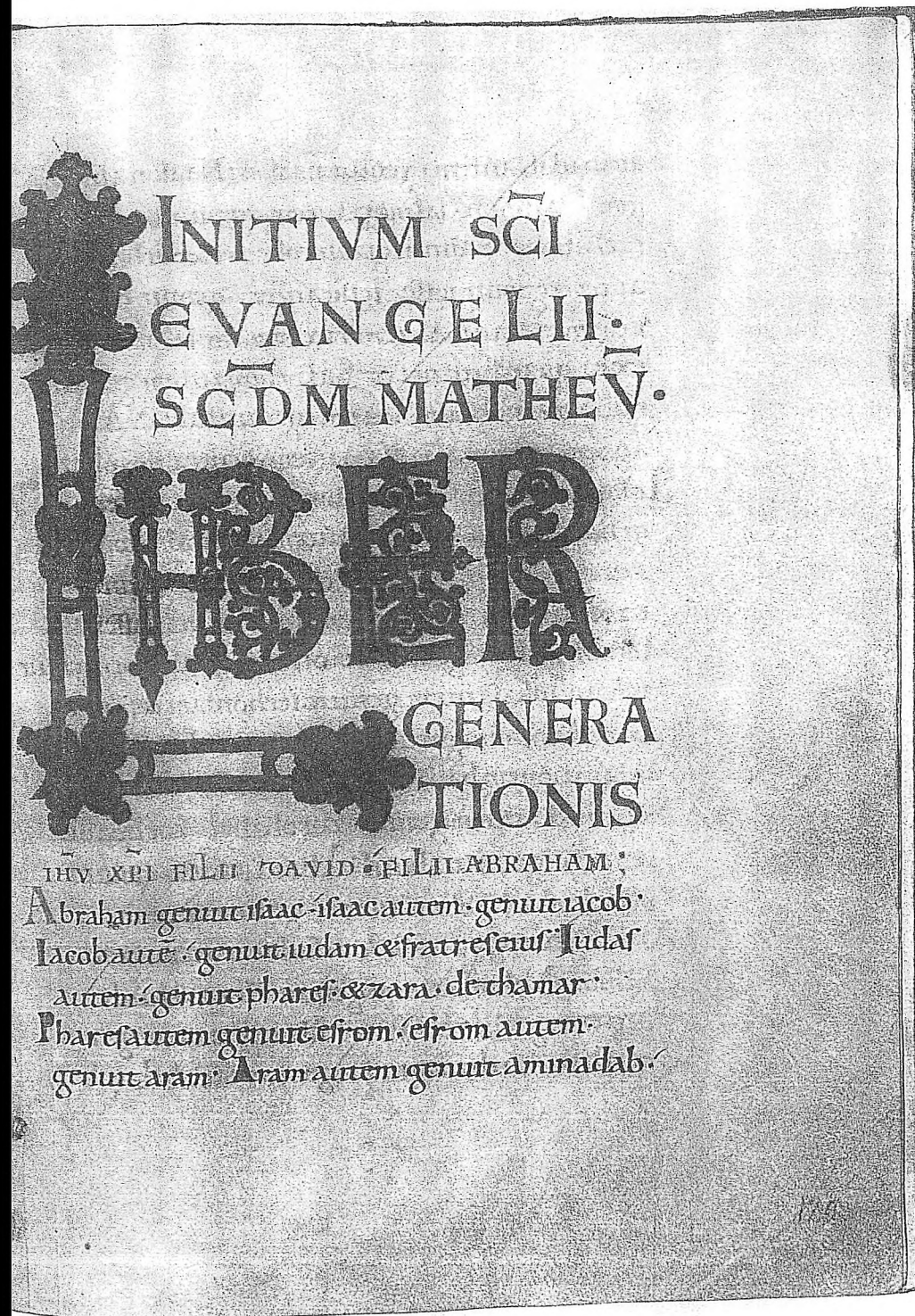
Pacem relinquo uobis. pacem meam do uobis. Non quo
modo mundus dat. ego do uobis. Non turbet cor
urum. neque formidet. Audistis quia ego dixi uobis.
uado & uenio ad uos. Si diligere me. gaudere

Evangelistarium

St. Gallen, ca. 950-1000

Latijn, perk., 153+ii f., 325 x 248 (230 x 155/175)²⁵ mm, 1 kol., 23 r., Karolingische minuskel, 9 grote initialen, talrijke kleinere initialen in goud, zilver en rood (enkele bladvormen en dierfiguren, St. Gallen), 11de-13de-eeuwse boekband met latere toevoegingen

ABM h 2

Buitengewone prestaties en boekproductie werden geleverd onder andere de kloosters, aan talrijke handschriften met zuiver ornamentale versieringen dankt zijn naam aan bisschop die het boek volgens een in de achterzijde van de band Dom, geschonken heeft. Het perikopenboek, dat wil zeggen opgenomen van de vier evangelies kerkelijk jaar tijdens de middeleeuwen. Het boek is geschreven in Karolingische minuskel, waarvan de handen hebben bijgedragen tot de gebruik van afkortingen, soms niet met rood aangeschreven eenheid en toont iedere bladzijde versierd met negen grote initialen die de op de belangrijkste feesten, zoals Pasen. Daarnaast zien we talloze andere initialen in rood zijn uitgevoerd. Sommige zijde uit in een drakekopje met motieven verwerkt. De stijl aan het klooster St. Gallen is één uitzondering na (f. 89v) Schrijfwerk en versiering zijn uitgevoerd.

Achterin het handschrift oorkonden bijgebonden, die de 11de of het begin van de 12de eeuw teksten zijn opgesteld door Hendrik III in 1040. De eerste bisschop Balderik (918-97) bisschop Bernold (1028-10) oorspronkelijke dekblad van 1100 een aantekening aangebracht (een gouden altaar en enkele Bernold aan de Dom van Utrecht wanneer de afschriften en de heden duister. Uit de plaquette aantekeningen in het boek zijn zich al vroeg in Utrecht bekend hier tot het begin van de 13de eeuw steen van de band afgebeeld dateert van voor 1365²⁸ en in 1515-1516 in de bisschop Vechte gerestaureerd zou echter te vaag om het verblijven jaren te bevestigen. Het bladzijde wanneer het boek, waarschijnlijk in Deventer terecht is gekomen.

Herkomst: ca. 1860-1870, D. Broerenkerk) aan Utrecht, A. Lit.: Dubbe 1992
Monna 1988
Utrecht 1988, nr. 32
Cauteren 1988
Korteweg 1985, 1979
Utrecht 1972, p. 50
Liefstinck 1949, 1948

¶ MISSET DESPONSATA

mater ihu maria ioseph. unaquā con
uenirent inueniri est inueniri habens de
spū scō. Ioseph autem iur. eius cū esset iust⁹
et nollet eam traducere. uoluit occulte
dimittere eam. hec autem eo cognante.

ecce angelus dñi in somnis apparuit ei dicens. Ioseph fili
dauid. noli timere accipere mariam coniugem tuam. Quā
enī in ea natiuitas est. despoū scō est. Pariet autem filium. et
uocabis nomen eius ihēm. hīc enim filiū faciet populū su
um. apocatis eorū. In illi cantu. scdm lucam.

In illi o tempore. Iuxta edictū agere angello. in
describitur amuersus orbis. hec descriptio prima
fida est apyside firmis et rino. Et ibant omnes. ut pñte
rentur. singuli in suam ciuitatē. Ascendit autē et ioseph
agabla de ciuitate narareth. in ciuitatem dauid que
uocatur bethleem. eo quod esset de domo & familia da
uid. ut pñteretur cū maria desponsata sibi uxore prog
nante. Factū est autē cum esset ibi. impleti sunt dies ut
pareret. Et peperit filiū suū primogenitū. et pñnus eū
in uoluit. et reclinauit eū in pñsepio. quia non erat locus
inductorio. Et pastores erant in regione eadē uigilantes.
et custodientes uigilias noctis supra gregē suū. Et ecce
angelus dñi stetit iuxta illos. & claritas dī cōspicuit illos.
et timuerunt timore magno. Et dixit illi angelus. Noli
te timere. Ecce enī euangelizo uobis gaudium magnū.

Reproductierecht
Copyright
Museum Catharijneconvent
Nieuwegracht 63
Postbus 8518 NL-3503 RM UTRECHT
foto Ruben de Heer

BMH h9
Missale Traiectense, Winterdeel
Utrecht(?), ca. 1200 - ca. 1420
Latijn, 20e eeuwse boekband
f. 23r

Reproductierecht
Copyright
Museum Catharijneconvent
Nieuwegracht 63
Postbus 8518 NL-3503 RM UTRECHT
foto Ruben de Heer

BMH h9
Missale Traiectense, Winterdeel
Utrecht(?), ca. 1200 - ca. 1420
Latijn, 20e eeuwse boekband
f. 66v

In illo tempore. Dixit ih̄s discipulis suis. Ego mitā p̄missum pa-
tris mei in uos; uos autē sedete in ciuitate. quo ad usq; indu-
amini uirtute exalto. Eduxit autē eos foras in bethaniam &
elevantis manibus suis benedixit eis. Et factū est dū benedic-
ret illis. recessit ab eis. & ferebatur in caeli. Et ipsi adorantes.
regressi sunt in hierusalem cū gaudio magno. Et erant sem-
p̄ in templo laudantes. & benedicentes dñi. Inuigila pen-

In illo tempore. recessit. sequentē sc̄i euangeliū sc̄dm loh̄.

Dixit ih̄s discipulis suis. Si diligitis me. mandata mea
seruate. Et ego rogabo patrē. & aliu paracletū dabit uo-
bis. ut maneat uobiscū in aeternū. sp̄m ueritatis quē
hic mundus non potest accipere. quia non uidet eū.
nec scit eū. Vos autē cognoscetis eū. quia apud uos ma-

nebit. & in uobis erit. Non relinqūa uos orphanos. ue-
niā ad uos. Adhuc modicū. & mundus me n̄ uidet.

Vos autē uidetis me. quia ego uiuo. & uos uiuetis. In illo
die uos cognoscetis quia ego in patre meo. & uos in me.

& ego in uobis. Qui habet mandata mea & seruat ea. il-

le est qui diligit me. Qui autē diligit me. diligitur

in patre meo. Et ego diligam eū. & manifestabo ei me ipsū.

In illo tempore. In sc̄o die. secundum iohannem.

et it ih̄s discipulis suis.

Siquis diligit me. sermonē meū ser-
uabit. Et pater m̄s diliget eū. & ad
eū ueniemus. & mansione apud eū
faciemus. Qui non diligit me. ser-

cm

Utrecht, RMCC.,
BMH hs. 9, f. 74r

Reproductierecht
Copyright
Museum Catharijneconvent
Nieuwegracht 63
Postbus 8518 NL-3503 RM UTRECHT
foto Ruben de Heer

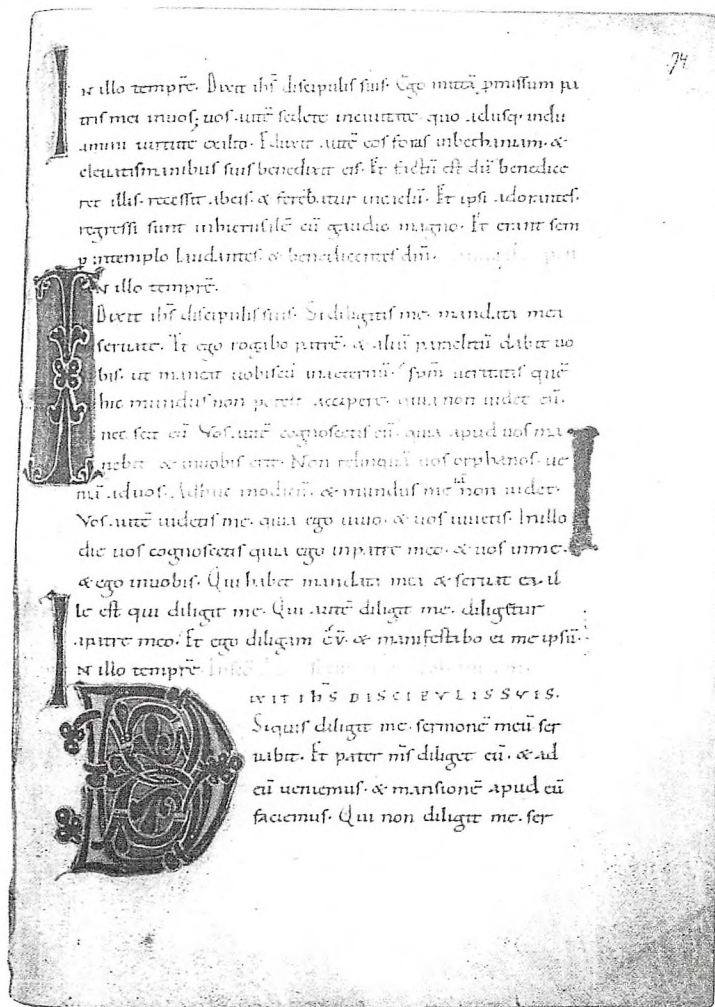
BMH h9
Missale Traiectense, Winterdeel
Utrecht(?), ca. 1200 - ca. 1420
Latijn, 20e eeuwse boekband
f. 74r

Evangelistarium

Noord-Duitsland, bisdom Bremen, ca. 1000-1050; 16de-
eeuwse toevoegingen van Jan Gozewijnsz van Ameronghen
Latijn, perk., i+21;+98 (incompl.)+i f., 214 x 157 (160 x
105) mm, 1 kol., 26 r., Karolingische minuskel, 1 sierblad-
zijde (tenminste 3 ontbreken), 10 grote en talrijke kleinere
versierde initialen met bladvormen en dierfiguren, vroeg
16de-eeuwse boekband
BMH h 9

Het handschrift bevat een evangelistarium met de lezingen uit de evangeliën in liturgische volgorde. Voorin het boek zijn enkele bladen met eedformules toegevoegd, waaruit blijkt dat het handschrift behoorde tot het kapittel van St. Marie in Utrecht. Hoe en wanneer het hier terecht is gekomen, is niet bekend.

De tekst is geschreven in een regelmatige Karolingische minuskel uit de eerste helft van de 11de eeuw. Het boek is veel kleiner van formaat dan de hiervoor beschreven evangelistaria en is waarschijnlijk niet gemaakt om eruit voor te lezen. Wat betreft de stijl van de versierde initialen sluit de decoratie nauw aan bij werk uit St. Gallen. Helaas is voor de verf van de initialen, met name op het openingsblad van het evangelie van Mattheus (f. 22^v), een zilverlegering gebruikt waarin materiaal (misschien ijzer

In de tekst van het Eigen der Heiligen van Marianus en Florianus op, die samen op 3 november na Allerheiligen vereerd worden, niet in Utrecht, in het bisdom Bremen (f. 109^v).³² Opvallend is ook dat de Willibrordus, Bonifatius en anderen ontbreken. Het ook vermoedelijk niet voor Utrechts gebruik gemaakt ook gezien de stijl der decoratie, afkomstig zijn uit een scriptorium. In Noord-Duitsland, in Verden en het gelijk gelegen Minden, waren in deze periode scriptoria sterk beïnvloed zijn door werk uit Zuidduitse atelier is dat een gelijktijdige hand bij lezingen van een aantal in de marge de beginwoorden van de introitus met bladmuzieknoten heeft geschreven. Als de datering van het handschrift juist is, is dit het oudste voorbeeld van muziek in de collectie van Het Catharijneconvent.

Aangezien het handschrift als eedboek heeft getuige, zal het in het Utrechtse kapittel als een bijzonder beschouwd zijn. Indien het handschrift zelf hierover heeft bevat, zijn deze verloren gegaan, wellicht bij het aan het begin van de 16de eeuw, toen met de oude beschutbladen zijn vervangen en de eedformules zijn toegevoegd. Deze formules hebben betrekking op verschillende afdelingen binnen het kapittel, zoals dat van kanunnik, aartsdiaken en bode, en zijn van de hand van Jan Gozewijnsz van Ameronghen, notaris en bode van St. Marie (ca. 1520). Misschien is het handschrift een geschenk geweest aan van St. Marie, die in 1081 in opdracht van keizer Hendrik werd gebouwd door bisschop Koenraad. Koor en transept werden in 1099 gewijd.

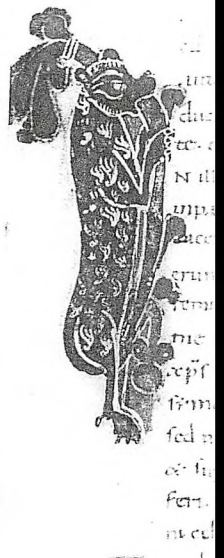
De oude boeken van het kapittel van St. Marie vormen nog steeds een bijzondere collectie die een grondig studie zeker waard zijn. Zo is er nog een kroniek over 539-1138, met een voortzetting tot 1303.³⁴ De Utrechtse Universiteitsbibliotheek bewaart twee evangelistaria in minuscule, de een van het kapittel van St. Pieter, de ander van het kapittel van St. Jan.³⁵

Herkomst: 1871, Nes aan de Amstel, parochiekerk van Nes aan de Swaluwenbuurt aan Haarlem, BMH (inv. nr. 221); 1976, Utrecht, RMCC.

Lit.: Utrecht 1988, nr. 77
Kruitwagen 1913, nr. 9

Drie keer *In illo tempore*.
Bladzijde met initialen in goud en zilver, rood omlijnd, met onder andere de lezing voor de vigilie voor Pinksteren (f. 74^v)

In illo tempore: initiaal bij het begin van de evangeliëlezing voor een feest van Petrus in het Eigen der Heiligen. In fel oranje-rode omlijning is een katachtig dier afgebeeld, bijtend in een rank (f. 104^v).

lissuis parabolā hanc. **H**omo quidam
erat diues. & induebatur purpura &
byssō. & epulabat̃ cotidie splendide.
Et erat quidam mendicus nomine laħa
rus. qui iacebat ad ianuam eius ulceri
bus plenus. cupiens saturari de micis.
quae cadebant de mensa diuitis. Sed
& canes ueniebant. & lungebant ulce
ra eius. Factum est autē ut moreretur
mendicus. & portaretur ab angelis in
sinū abrahæ. Mortuus est autem &
diues. & sepultus est in inferno. Eicua
ns autē oculos suos cū esset in tormen
tis. uidit abraham a longe. & laħarū
in sinu ei. & ipse clamans dixit. Pater
abrahā miserere mei. & mitte laħā &
ut intingat extremū digiti sui in
aquā. ut refrigeret linguā meā. quia

Reproductierecht
Copyright
Museum Catharijneconvent
Nieuwegracht 63
Postbus 8518 NL-3503 RM Utrecht
foto Ruben de Heer

ABM h3
Bernulfuscodex
Evangelistarium van Bernulfus
Reichenau, ca. 1040-1050
f. 50r

bat. ut si fieri posset. transiret ab eo hora.
Et dixit. Abba pater. omnia tibi possibili
a sunt. transfer calicē hunc a me. Sed
non quod ego uolo. sed quod tu. Et uenit.
et inuenit eos dormientes. Et ait petro.
S ymon dormis. non potuisti una hora
uigilare. Vigilate et orate. ut non intre-
tis in temptationē. S p̄s quidem promp-
tus ē. caro autē infirma. Et iterum abiit.
et orauit eundem sermonem dicens. Et
reuersus denuo. inuenit eos dormientes.
Erant enim oculi illorum graui. Et igno-
rabant. quid responderent ei. Et uenit
tercio. et ait illis. Dormite iam et requies-
cite. Sufficit. Uenit hora. ecce tradetur
filius hominis in manus peccatorum
Surgite eamus. Ecce qui me tradet. prope-
t ē. Et adhuc eo loquente. uenit iudas

ABM h3
Bernulfuscodex
Evangelistarium van Bernulfus
Reichenau, ca. 1040-1050
f. 93r

sum omnibus diebus. usque ad consumatio-

nem saeculi. **SABBATO IN LATERN.**

SEQUENT S. EUGENII. S. IOHANNEM.

IN ILLO TEMPORE. UNA SABBATA

maria magdalene uenit mane cum

adhuc tenebrae essent ad monumentum. et

uidit lapidem sublatum a monumento.

Cucurrit ergo et uenit ad simonem petrum.

et ad alium discipulum quem amabat ihc.

& dicit eis. Tulerunt dominum meum. et nescimus

ubi posuerunt eum. Exit ergo petrus &

ille alius discipulus. et uenerunt ad mo-

numentum. Currebant autem duo simul.

& ille alius discipulus praecurrit citius

petro. et uenit primus ad monumentum.

Et cum se inclinasset. uidit lintamina po-

sita. non tamen introiit. Uenit ergo si-

mon petrus sequens eum. & introiit

ABM h3
Bernulfuscodex
Evangelistarium van Bernulfus
Reichenau, ca. 1040-1050
f. 120r

DOMINICA .I. POST EPYPHAN DNI.
SEQUENT S^{ci} EVG^{lii} .S. LYCAIA.
illo tempore. Cum factus esset ihc
annorum duodecim .ascendentibus il
lis in hierosolimam .scdm consuetudi
nem diei festi .consummatisq .diebus

W. reut
Bernardus cod.
notare vngripter

libere pauperibus misit me. Sanare con-
tritos corde. predicare captiuis remissionē
& occisū suū. dimittere confractos in re-
missionem. p̄dicare annum dñi acceptū.
& diem retributionis. Et cum plicuisset
librum reddidit ministro & sedit. & om-
nium in s̄nagoga oculi. erant intenden-
tes in eum. Coepit autem dicere ad illos.
quia hodie impleta est haec scriptura in
auribus ur̄is. Et omnes testimoniū illi
dabant. & mirabantur in uerbis gratiae.
quae p̄cedebant de ore ipsius.

I SABBATO. Sē dñm LVCAM.
illo tempore. Rogauit quidam
ih̄m de phariseis. ut manducaret cū illo.

Et ingressus in domum pharisei discubu

In nomine scilicet & individue trinitatis henricus divina fauente clemen-
tia rex. Cuncta que aut possidemus. aut possidere uidemus. ab ipso accepimus.
qui nos & potenter ex nihilo fecit. & misericenter usque ad hoc que sumus perduxit.
ipse dator. ipse nutritor. ipse noster & protector. Ex accepimus ut ad eum adueniamus.
aut glorificabimur. Nam si eius secundum suggestionem inimici ad pompam adueniamus. ex
eius quibus commisi talenta defraudatores infeliciter & dampnabimur. Si autem eius ad gloriam
& laudem nominis illius qui dedit. & reuerentem & penitentes felicitate
glorificabimur. Num enim quod habemus. quod ab ipso non acciperemus. Qui ideo dat. ut re-
cipiat. non ideo recipit. ut indigeat. sed ut nos earum rerum quas recipit possessores
eternaliter faciat. Nam quicquid ei datur. non amittimus. sed hinc nobiscum portamus. Quod
autem retinemus. non hinc nobiscum portamus. sed hic amittimus. Quia propter ne nos uideamus
ab utriusque bonis nobis diuinitus concessis. omnium christi fidei uita presentium qua futuro

ABM h2

Evangelistarium, St. Gallen, ca. 950-1000

(zg. Ansfriduscodex)

boekband: 11e-13e eeuw met latere toevoegingen
f. 154v

In nomine sc̃e & indiuidue trinitatis. Otto diuina fauente clemen-
tia rex. Nosse cunctos sc̃e di eccle nri q; fideles amicum carissimu fr̃em
nrm brun una cu reuerentissimo preceptore illius domne baldrico sc̃i iung
traiectensi eccle presule nram flagitare regalitate. quo quia adno ac genitore
nro p̃is memorie henrico rege ad prefata collatus e ecciam ibide q; famulatu
saluatoris nri & beatissimi confessoris ei martini. in cui etia honore prelat̃
presulat urbi habet dedicat. e sup̃alrat. quida sui regali proprietate
illuc donarem. Quoru obsecrationi p eterna libentissime obtemperante
remuneratione. in elemosina presulati germani fr̃i nri uib; fratru ter prememo-
rate pontificali cathedre in quib; monasteriis uib; do famulantiu. unu in honore
ei martini dedicatu. alteru uero sc̃e di genitricis omnium q; cox totu qd in pago
lache & yla hacten habuim. qd waldger & postea filiu ei parvotu ex nra parte

ABM h2
Evangelistarium, St. Gall
(zg. Ansfriduscodex)
boekband: 11e-13e eeuw
f. 155v

Domini bernoldi felici memorie eps in honore sce & individue trinitatis & sui speciali
patroni. sci martini ac reu. atq. iustis fieri octoginta mare. & tria diordio
mare aur. Dedit etia adide altare: paschale casula una albi coloris. una citi de
Cappas. ii. Dalmaticos. iii. Subtilia. vii. cu. manipulis. facistero. lasii. in uno
quaq. aure anno ei. quo episcopat. dignitate est adept. doctalia. ii. de
pallio. Hec in pientiar. s. vii. ym.

Reproductierecht
Copyright
Museum Catharijneconvent
Nieuwegracht 63
Postbus 8518 NL-3503 RM UTRECHT
foto Ruben de Heer

INCIPIT ARGUMENTUM
IN EPISTOLA AD ROMANOS
PISTOLE pauli ad romanos
causa hec est. Ecclesiam e de
pplis de iudeis et gentilibus
gregatā. exequat meritis. u
causas ei auferat simultatis que de uolu
prelationis mutus nascebant. Ergo ut pax
ter se & caritate iungantur. ostendit par
conditione. dū peccatis fuisse obnoxii con
bant. quia salutē pfidē xpi sint. & g
consecuti. Nam neq; iudeis pfidē legē in
custodiā docet. nec gentiles posse legis ig
rantia defendi. quos ratio & ad dei notici
pducere poterat. & ab omī uite prauitate
reuocare. Scito qui legis non expositionē
tanuā esse dictorū. sed subnotationes breui
singulis uersib; ac uerbis adposita. Pauli ap
epistole numero. xiiii. Ad romanos unā. ad
rimthios duas. ad galathas unā. ad ephesios
unā. ad philippenses unā. ad colosenses unā.
theſſalonicenses duas. ad timotheū duas.
rū unā. ad philemonē unā. ad hebreos unā.
nis textus uel numerus epistolarū ad unū
minis pfectionē pficit. Cū romanis ita dicit
tolus paulus. quasi cū incipientib; qui postea
nitatē ut initia fidei sortiant. & pūam
ad spē uite eternę. Multa de phisicis acti

len driften
N!

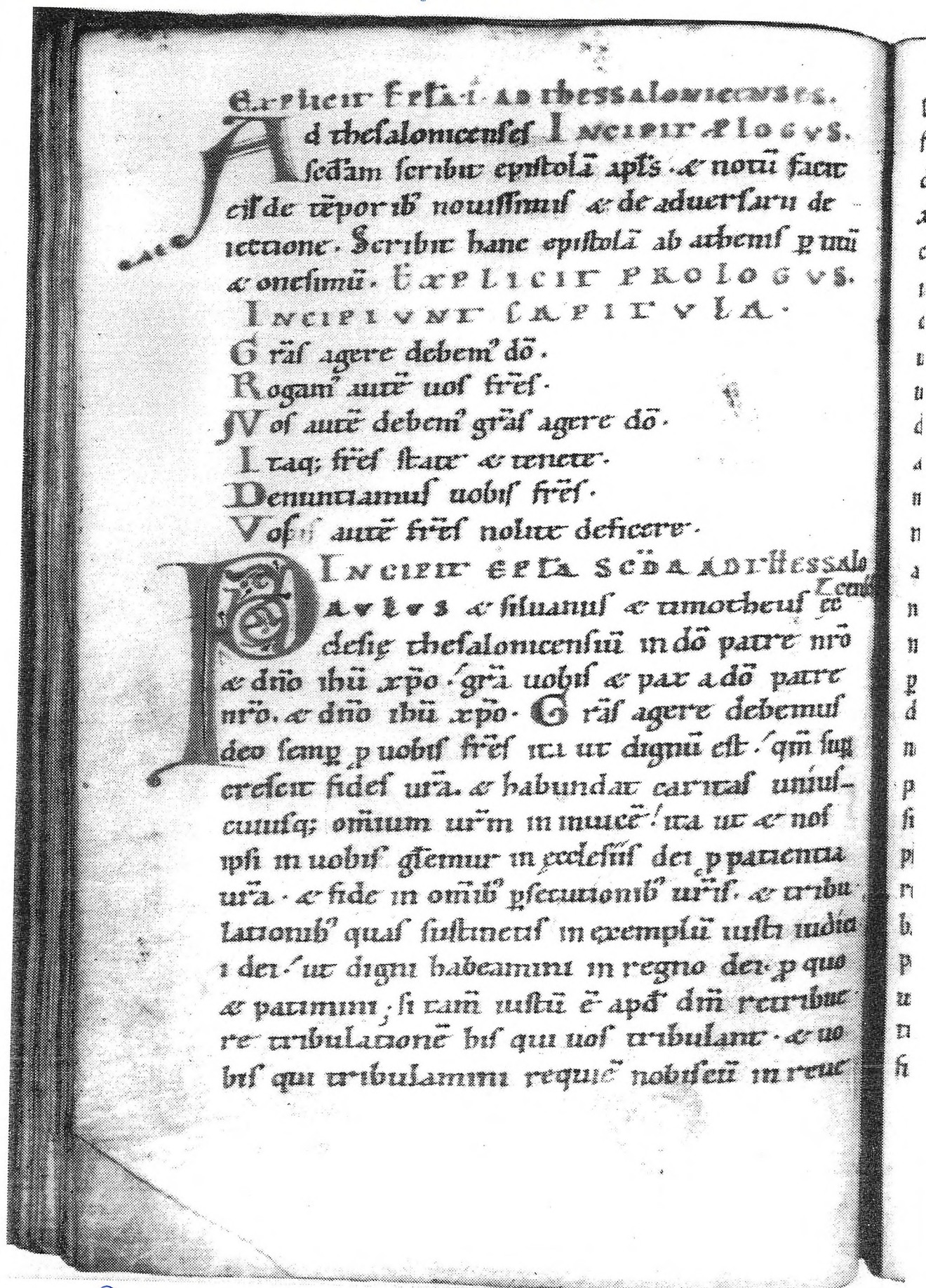
Paulusbriefe ca. 1130

INCIPIT ARGUMENTUM
IN EPISTOLA AD ROMANOS

PISTOLE pauli ad romanos
causa hec est. Ecclesiam e de
pplis de iudeis et gentilib' co
gregatā. exequat meritis/

causas ei auferat simultatis que de uolun
tate prelationis mutue nascebant. Ergo ut paci
ter se & caritate iungantur. ostendit par
conditione. dū peccatis fuisse obnoxii com
bant. quia salutē p fide xpi sunt. & g
consecuti. Nam neq; iudeis p fuisse legē in
custoditā docet. nec gentiles posse legis ig
rantia defendi. quos ratio & ad dei noticiā
pducere poterat. & ab omni uite prauitate
reuocare. Scito qui legis non expositionē
tantū esse dictorū. sed subnotationes breui
singulis uersib' ac uerbis adpositas. Pauli ad
epistole numero. xiiii. Ad romanos unā. ad
corinthios duas. ad galathas unā. ad ephe
sios unā. ad philippenses unā. ad colosenses unā.
theffalonicenses duas. ad timotheū duas.
ad titum unā. ad philemonē unā. ad hebreos unā.
his textus uel numerus epistolarū ad unū
mū pfectionē pficit. Cū romanis ita sit
solus paulus. quasi cū incipientib' qui post
uitatē ut initia fidei sortiant. & pūant
ad spē uite eterne. Multa de phisicis at

Paulusbrief ca. 1130

Afb. 2. *Utrecht, UB 34. F^o 71^r*, met een voorbeeld van de 'gebochelde A' (initiaal) en een initiaal P, waarvan het handschrift er twaalf telt. Bij deze letters doet zich een ei-